

3.7. СУД-ХУҚУҚ МАВЗУСИНИ ЁРИТИШДА ЖУРНАЛИСТНИНГ КАСБИЙ АХЛОҚИ

Режа:

1. Суд залидан репортажларни ёритишида ахлоқий қоидалар.
2. Журналистлар суд-хуқуқ мавзусида ахборот бериш.
3. Судьялардан интервью олиш.

Асосий тушунчалар: айб, суд, суд жараёни, суд хукми, суд-хуқуқ, айбсизлик презиумцияси.

Мавзу бўйича адабиётлар:

1. *Социальная работа с инвалидами» Е.Р.Ярская-Смирнова, Э.К.Наберушкина.М., 2003.*
2. <http://binafsha.uz/blog/?p=664&lang=ru&i=1>
3. <http://www.lex.uz/acts/20596>
4. <http://www.lex.uz/acts/20596>

Суд залидан репортажларни ёритишида қайси ахлоқий қоидаларга риоя қилиш керак? Суд жараёнини ижтимоий тармоқларда ёритиш мумкинми? Албатта, мумкин. Фақатгина суд очик бўлиб, раислик қилувчи судья жараённи фото ва видео суратга олишга рухсат берса. Аммо Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг **113-модда** моддасида ёзилишича, “Ҳамма судларда ишлар очик кўрилади. Ишларни ёпиқ мажлисда тинглашга қонунда белгиланган ҳоллардагина йўл қўйилади”¹.

---

¹ <http://www.lex.uz/acts/20596>

Очиқ судларда ҳар ким қатнашиши мумкин. Шунингдек, давлат сири ёки қатнашчиларнинг шахсий ҳаёти билан боғлиқ ёпиқ суд мажлислари бўлиб, унга фақатгина суд раисининг рухсати билангина қатнашиш мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги қонун фақатгина журналистларнинг фаолияти мувофиқлаштиради. Блогерлар фаолияти қонун назаридан четда қолади. Аммо шунга қарамай асосий қомусимизнинг **29-моддасида** “Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги хуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш хуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир”²деб белгилаб қўйилган.

Айтиш жоизки, оммавий ахборот воситаларида чоп этилаётган материаллар холис, бегараз ва қонуний асосда ёзилган бўлиши кераклигига эътибор қаратди. Чунки нохолис фикр жамоатчилик ўргасида нотўғри тасаввур шаклланишига сабаб бўлиши мумкин. Бинобарин, суд ҳокимияти ҳам, оммавий ахборот воситалари ҳам жамиятда қонунийликни таъминлаш, фуқароларнинг хукуқ ва манфаатларини кафолатли ҳимоя қилиш йўлида фаолият юритади.

Журналистлар суд-хукуқ мавзусида ахборот беришда баъзи қоидаларга амал қилишлари лозим:

- ✓ Ҳар бир таҳририят ўз аудиториясининг хукукий эҳтиёжлари, қизиқишлиари ва кутувларини ўрганиб бориши мақсадга мувофиқ;
- ✓ Зарур ҳолатларда сукут саклаш, ахборотни бир томонлама мазмунда бериш, далил исботсиз материал чоп этиш ёки қаҳрамонларга турли салбий мазмундаги ёрлиқларни “ёпиштириш” каби иллатлардан қочиш;

---

² <http://www.lex.uz/acts/20596>

- ✓ “айбизлил презиумцияси”га риоя этиш;
- ✓ оммавий аудиторияга тушунарли тилда ахборот етказиб бериш;
- ✓ ОАВ материалларида фуқароларнинг фикр-мулоҳаза ва қарашларига кенг ўрин бериш, уларни манзилли ва мақсадли тарзда тайёрлаш.

Журналист суд жараёнини ёритар экан, албатта судьядан рухсат олиши зарур. https://my.sud.uz/#/online_service сайтида бевосита судларга электрон шаклда мурожаат қилиш мумкин. Буни суд жараёни бошлангунига қадар амалга ошириш лозим. Агарда судья сизга видео ёки фотосуратга олишга рухсат берса, судья ёзма рухсат бериб, бу ҳақида суд жараёни бошида ҳаммага эълон қиласди.

Агарда журналист судьядан интервью олмоқчи бўлса нима қилиш лозим?

Судья интервью беришга ўз хоҳиши билан рози бўлса, ҳеч қандай муамо йўқ. Аммо судьяни бунга мажбурлаб бўлмайди. Айтиш жоизки суд залидан интервью олишга йўл қўйилмайди.

Судьялардан интервью олишга тайёргарлик қўриш ва олиш бўйича журналист ва блогерларга тавсиялар:

- интервьюга тайёрланиш жараёнида судьяни Кодексда қўрсатилмаган хуқуқбузарликка ундумаслик учун, “Судьяларнинг одоб-ахлоқ кодекси”ни яхшилаб ўрганинг;
- судьяга ўзингизни таништириб, интервью қачон ва қайси ОАВда чоп этилишини аниқ айтинг?
- саволларни судьянинг шу соҳага масъуллигидан (*H.K: жиноят ишлари бўйича судьяга шу йўналишида, хўжалик ишлари бўйича судьяга эса соҳага доир саволлар берилиши лозим*) тузиб чиқиб, умумий саволлардан иложи бўла қочинг;

- судьялар жуда банд инсонлардир, шу сабабли интерью вақтини олдиндан келишиб, саволларни аник түзишга ҳаракат қилинг;
- респондентга нисбатан ҳурматда, сабрли бўлиб, очиқ юз, сухбат предметини яхши тушинган ҳолда профессионал даражада интервюни олишга ҳаракат қилинг;
- интервью олиш жараёни қўнгилдагидек бормаса, жаҳлингиз чиқмасин. Берган саволингизга жавоб ола олмасангиз унга бир неча маротаба қайтишдан уялманг;
- судья хали ёпилмаган ишни шарҳлашга ҳаққи йўқ, буни унутманг!

Адвокатдан интервью олиш мумкинми?

Журналист суд жараёнида ўзини қизиқтирган саволлар билан **адвокатга ҳам мурожаат** қилиши мумкин. Аммо у гувоҳ ёки жабрланувчининг унга ишониб айтган маълумотларни (гувоҳ ёки жабрланувчининг розилигисиз) ошкор этишга ҳаққи йўқ. Адвокат тергов сирини сақлаши лозим. Шунингдек, адвокатлар ўз ҳамкасбларининг фаолияти ҳақида гапиришдан тийиладилар.

Халқ маслаҳатчиларидан суд залида интервью олиш мумкинми?

Йўқ, мумкин эмас. Аввало иш якунланиб, ҳукм ўқилгунга қадар халқ маслаҳатчилари билан алоқага киришиш тақиқланади. Уларни фақатгина ҳукм ўқилаётгандагина умуми планда сурат ёки видеога тушириш мумкин.

Халқ маслаҳатчилари холис, бетараф бўлиб, адолатли ҳукм чиқарилишига ёрдам бермоқлари лозим.

Суд залидан репортаж тайёрлашда журналист ва блогерлар бир нечта ахлоқ қоидаларига амал қилишлари лозим:

-суд жараёни қатнашчиларининг шахсий маълумотларини ОАВ ёки ижтимоий тармоқларда ошкор этмаслик;

-вояга етмаганларни уларнинг ота-оналари рухсатисиз сурат ёки видеога олмаслик ва тарқатмаслик;

-зўравонлик қурбонига айланган вояга етмаганлар ҳақидаги, уларнинг шахсини аниқлаштиришга хизмат қиласидиган маълумотларни, яъни фамилияси, исми, унинг фото ёки видеосурати, ота-онаси ёки васий шахс маълумотлари, овозининг аудиоёзуви, иш ёки ўқиш жойининг манзилини ОАВ ва ижтимоий тармоқларда тарқатмаслик зарур.

Хуқуқбузарликларнинг қурбони бўлган вояга етмаганлар ҳақидаги маълумот фақатгина учта ҳолатда ошкор этилиши мумкин:

- агарда 14 ёшга тўлмаган, вояга етмаган шахснинг ота-онаси ёки васий шахснинг ёзма розилиги бўлса;
- агарда унинг ота-онаси ёки васий шахси болага нисбатан хуқуқбузарликни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган бўлса;
- агарда катталарнинг розилигини олишни имкони бўлмаса. Масалан, вояга етмагн шахснинг ота-онаси боласига нисбатан хуқуқбузарликни содир этган бўлса.

! Ҳукм ўқилиб, кучга кирмагунича ҳеч бир инсонни жиноятчи деб аташ мумкин эмас.

Судда иши қўрилаётган шахс жиноят содир этилганидан бошлаб, турли хил босқичларда турлича айтилади:

- **ҳибсга олинган** (хуқуқбузарлик содир этишда гумон қилиниб, ички ишлар ходимлари томонидан ҳибсга олинган шахс);
- **гумон қилинувчи** (хукуқбузарлик содир этишда гумон қилиниб, унга нисбатан жиноий ёки маъмурий иш қўзғалтилган шахс);
- **айбланувчи** (айбланувчи сифатида жиноий ишнинг терговига жалб этилган, ёки бевосита жиноят содир этган ва ҳибсга олинган шахс);
- **судланувчи** (содир этган хуқуқбузарлиги бўйича суд тайинланган шахс);
- **судланган** (унга нисбатан айбловчи хукм чиқарилган шахс);
- **оқланган** (унга нисбатан оқловчи хукм ўқилган судланувчи).

Журналист суд жараёнларини ёритишда қуийдаги ахлоқий қоидаларга риоя этиши мақсадга мувофиқдир:

1. Судланувчининг миллати, ирқи, жинсидан қатъий назар хуқуқи ва шаънини ҳурмат қилиш;
2. Ёритаётган материаллардаги ҳар бир қаҳрамонни тасвирлашда холислик, беғаразлик тамойилларига риоя этиш;
3. Хуқуқий терминларни билиш ва уларни тўғри, ўзининг асл маъносида қўллаш;
4. Суд жараёнига аралашмаслик;
5. Судланувчи вояга етмаган шахсларни уларнинг ота-онаси ва васий шахсининг рухсатисиз ошкора этмаслик;
6. Суд ҳукми чиқмай ва кучга кирмай туриб ҳеч кимни айбламаслик;

7. Жисмоний камчилиги бор инсонларни уларнинг айби бўйнига қўйилиб, ҳукм ўқилган бўлсада, нуқсонларини тилга олиб айбламаслик;
8. “Айбиззлик презумпцияси”га риоя этиш;
9. Судьянинг рухсатисиз ишга халақит бериши мумкин бўлган гувоҳ ёки судланувчини қораловчи ёки оқловчи аудио ёки видео ёзувларни қўймаслик;
10. Шахснинг шахсий ҳаётига аралашмаслик;
11. Суд жараёни ёки инсон шахси ҳакида асосланмаган миш-мишларни тарқатмаслик;
12. Ҳамкасларнинг шаъни, қадр-қиммати, профессионал маҳоратини ҳурмат қилиш;
13. Ҳақиқатни тижорий-реклама, партия, лавозим манфаатларидан келиб чиққан ҳолда ўзгартириб бермаслик;
14. Жиноий иш бўйича журналистик суриштирув материаллардан шахсий манфаатлардан фойдаланмаслик;
15. Муаллифлик ҳуқуқига риоя этиш ва плагиатдан қочиш;
16. Инсон ҳиссиётлари устидан кулмаслик, ҳақорат қилмаслик;
17. Жабрланганларнинг интервьюсини уларнинг рухсатисиз эълон қилмаслик;
18. Тергов жараёнида аниқланган, зўравонлик қурбонига айланган аёллар, ёш болаларнинг ўта мудҳиши видео ва фотосуратларини бермаслик лозим.

Савол ва топшириқлар

1. Қонунчилікда журналистнинг судларда иштирок этиш ҳуқуқи белгіланғанми?
2. Суд залидан репортаж тайёрлашда журналист ва блогерлар нималарга эътибор бериш керак?
3. Журналистлар суд-хуқуқ мавзусида ахборот бериш қоидалари?
4. Судда иши кўрилаётган шахс жиноят содир этилганидан бошлаб, турли хил босқичларда турлича айтилишини изоҳлаб беринг.